

4. KAYSERİ TIP VE ECZACILIK TARİHİNDE AMERİKALILAR

Amerikan BOARD Misyonerleri 1882'de Aşağı Talas'ta, 1889'da da Yukarı Talas'ta okul açarak eğitim vermeye başlamış; kısa bir süre sonra da muhtemelen o dönemdeki sağlık kuruluşlarının da yetersizliği nedeniyle sağlık faaliyetlerine başlamışlardır.

Amerikan misyonerlerinin Kayseri'de tıp alanında çalışmaları ilk kez 1887 yılında **Dr. William Dodd** tarafından Talas'ta başlatılmıştır. Bir yıl öncesinde Kayseri'ye eşiyile birlikte gelip yerleşen **Dr. Dodd**, hastaları başlangıçta evinde kabul etmiştir. On yıl zarfında ise 1972 yılına kadar devam edecek olan bir klinik kurulmuştur (87). Bu klinik önceleri başta Ermeniler olmak üzere Rumlara ve okul öğrencilerine hizmet veriyor olmasına rağmen, yörede hizmet veren başka sağlık kuruluşu olmadığından Türk hastalar da artan oranlarda bu hastaneye müracaat etmişlerdir (88). (Osmanlı ülkesinde ilk Amerikan Misyoner Okulları'ndan biri olan **Talas Amerikan Kliniği**'ne (89) gayrimüslim halkın yanı sıra Müslüman halkın da başvuruyor olması ve o tarihlerde Anadolu'da sağlık hizmetlerinin son derece yetersiz oluşu Babı Âli'nin de bu işe hoşgörüyü bakmasına neden olmuş olabilir (90).)

"**Talas'ta sağlık hizmetleri**" konulu 1904 tarihli Dr.W.Dodd tarafından yazılan raporda Dr. Dodd'a yardımcı olmak amacıyla **Dr. Post**'un da Kayseri'ye geldiği ve kendisine iki hemşirenin de yardımcı olduğu belirtilmektedir. Talas'ta her gün açık olan bu klinik haftanın üç günü de Kayseri'ye hizmet vermiş, bu dönemde Rum asıllı **Dr. Delyanides** de diğer doktorlara yardımcı olmuştur. (Dispanser binasına ek olarak 1900 yılında büyük bir hastane kurulmuş ancak 1920 yılında yanmıştır.)

Talas Amerikan Kliniği (Fotoğraf: William Matthews)

Talas Amerikan Kliniği'nde hasta muayenesi, 1960'lı yıllar (American Board İstanbul, ABL 2-39.2)

Dr.Dodd'un çalışmaları 1911 yılına kadar devam etmiştir. Klinikte verilen sağlık hizmeti I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı olan 1914 yılına kadar devam etmiş, 1914 yılı sonlarına doğru Osmanlı Devleti de bu savaşa katılınca, devlet cephelerden gelen yaralı askerlerin tedavisi için bu hastaneye el koymuştur. Hatta hastane binası yaralı askerlerin çok olması nedeniyle ihtiyaca cevap veremeyince Amerikalı misyonerlere ait kız ve erkek okullarının binaları da hastaneye dönüştürülerek yaralı askerler tedavi edilmişlerdir. Hastaneye gelen yaralı askerlerden vefat edenler için hastane yakınlarında bir şehitlik de yapılmıştır. İstiklal Savaşı'nda ise hastane, savaşta babalarını kaybeden Türk çocukları için yetimhane olarak da kullanılmıştır (91). 1927 yılında Talas Ameri-

kan Erkek Okulu yeniden eğitime açılınca, hastane hizmetleri de yeniden başlamış; klinik daha sonra BOARD'a tekrar iade edilmiş ve Dr. Clark'ın yönetiminde çalışmalarına devam etmiştir (92). 1920'lerin sonlarına doğru ise Dr. William Dodd'un oğlu olan **Dr. Wilson Dodd** da sağlık hizmeti vermek amacıyla Kayseri'ye gel-

miş 1930'dan sonra hastanenin başhekim ve sorumlusu olmuştur. Ancak geçirdiği rahatsızlık nedeniyle çalışması uzun süreli olamamıştır. (Dr.Nute'un Amerika'ya geri döndüğü tarih olan 1954-55 yıllarında Dr.Wilson Dodd, Klinik-Dispanser'de hizmet vermek amacıyla Kayseri'ye tekrar gelmiştir (93).)

Wilson Dodd, 1930 tarihli raporunda dispanserin durumunu şöyle anlatmaktadır:

"Babam tarafından başlatılan bir işi yüklenmek, onun tohumlarını ektiği hasatı almak benim için büyük mutluluktur. Kliniğe gelenlerin hemen hemen bepsi ya onun şöbretini duymuştu, ya da onu şahsen tanıyordu. Çoğu, babam tarafından tedavi edilmiş hastalardı. Yıllar önce babam tarafından ameliyat edilmiş hastalardan iki tanesini ameliyat etme baktıyarlığına ulaştım. Onun büyüklüğü ve muhteşem şefkati efsanevi bir şekilde çok kimse tarafından bana anlatıldı. Onun neler yaptığını adeta her gün yeniden yaşıyorum.

Mevcut hastane eski bir ikâmetgah olup ideal olmaktan çok uzak. Babam tarafından yapılan güzel bina birkaç yıl önce tamamen yandı. Şimdi Kız Okulu'nun boş binalarından birini kullanmamız için BOARD'un bize müsaade edeceğini umuyoruz. Kız Okulu'nun bu güzel binasını 10.000 \$'lık bir harcama ile 25 yataklı kalıcı bir hastane olarak yeniden tanzim edebiliriz. Tanzim işini bu yaz yapmayı umuyoruz.

Başlangıçta kliniğe gelen hasta sayısı çok olmamakla birlikte, zaman geçtikçe birçok doktor tarafından çok fazla sayılacak mertebelere ulaştı. Benim günlük programım şöyle özetlenebilir: Hastanede sabah kontrolleri, pansumanlara refakat vs. (hastaların çoğunluğu cerrahi) saat 9'dan 13'e kadar günlük klinik. Günde 20-60 hasta. Ortalama 30-40 hasta. Öğle yemeginden sonra bakılmayan hasta kalmışsa onlara bakarım. Hasta kalmamışsa kasabadan veya civar köylerden çağrılmışsam o hastalara giderim. Geçen yaz hastane bir otomobil tedarik ettikten sonra civar köylerdeki hasta ziyaretleri epey arttı.

Bazı öyle vakalar var ki yazmaya değer. Yaşlı bir hoca (dindar öğretmen) fitik ameliyatı olmak üzere bize geldi. Kendisine, günde beş kez yataktan kalkmasını gerektirecekse iki hafta namaz kılamayacağı anlatıldığında zibni karıştı. Ameliyat lokal anestezi ile yapıldığından operasyon devam ederken konuyu tartışıyorduk. Eğer yatağının yanına biraz toprak konulursa, yataktan kalkmadan 5 vakit namaz kılabileceğini söyledi. Bütün ameliyatlara katılan Dr.Osman Bey hastanede hiç pislik olmayacağından başka bir bal çaresi düşünmesini söyledi. Sonunda Hoca, ailesinden iki kişinin evde olduklarını ve onların kendisi için namaz kılabileceklerine karar verdi. Hoca en iyi davranan hastalarımızdan biri oldu.

Hastane açılmadan önce bizim klinik hastalarımızdan bir kadın vardı. Kliniğe patlamış bir çıbanı olan çocuğunu getirdi. Çıban epeyce ciddi görünüyordu. Her gün sabahın erken saatlerinde köyünden yaya olarak ayrıliyordu. Üstelik çocuğunu da kendi taşıyordu. Klinikte işi bitince yine yaya olarak köyüne geri dönüyordu. Köyüne akşam karanlığında ancak yetişebiliyormuş. Sadece öğle vakti çocuğu klinikte tedavi görürken kendisi dinleniyordu.

Dr. Dodd

Aynı raporun ikinci bölümünde “Nurses Report = Hemşire Raporu” bulunmaktadır. Hemşire Paige tarafından kaleme alınan bu raporu da burada veriyoruz:

“Her hastanede olduğu gibi tabii Amerikan Hastanesi’nde de hemşirelik hizmetleri önemli problemlerden biri olagelmıştır. Bize gelen hastaların çoğu ağır hastalardır. Bunun sebebi genellikle ihbaldır. Çünkü hastalar başlangıçta hastalığın ciddiyetini idrak edemiyorlar. Diğer yandan köyler ile hastane arasında kilometrelerce uzanan bakımsız yollar ya ya olarak veya bir merkep sırtında aşılacak zorunda. Şanslı olanlar at arabası, kağı veya nadiren otomobil bulabilirler. Mesela; aşırı derecede zatüre olmuş bir adam at sırtında dört saat yol çekerek gelmişti ki bu, hiç de seyrek bir vakia değil. Son vakamız, bacağı on beş gündür kangren olmuş bir hasta. Bize ancak on altı saatlik bir seyahat sonunda ulaşabildi. Hiç şüphesiz bu insanlar bizden en iyi hemşirelik hizmetini görmeliler.

Bizler bu hizmeti verirken yetersiz ve uygun olmayan ortam ve teçhizatı görmezlikten gelmek zorundayız. Hastaları bir odadan diğerine nakletmemiz gerektiğinde, yataklar kapıdan geçiyorsa bile bir yolunu bulup hastayı gideceği yere götürürüz. Bunun bize yüklediği ilave zahmeti hissetmeyiz bile. Şayet ameliyatlı hastaların yattığı üst kattaki yataklar dolu olsa bile, gelen hastayı geri çevirecek değiliz ya. Alt kattaki normal yatakları kullanırız. Bunu yaparken alt katla üst kat arasında mekik doku-ruz, örtüler ve teçhizat gider gelir. Şüphesiz bunlar önemsiz detaylar, fakat her biri bizim hastaya vereceğimiz hizmeti etkiliyor. Amerika’da o düzenli hastanelerde çalışan biz hemşireler için buradaki enerji ve zaman kaybını görmek hiç de zor olmuyor. Bütün bunları yaşamak, bu insanlara hizmet verecek bir hastanenin en ince ayrıntısına kadar planlanmasını sağlıyor. Bu insanlara verilecek hemşirelik hizmeti sadece fiziksel olmamalı, aynı zamanda ruhsal ilgiye de ihtiyaçları var.

Talas Amerikan (Nute) Kliniği’ndeki sağlık personeli, 1960’lı yıllar (American Board, İstanbul, ABL 2.39.1)

Hastanenin hemşire kadrosunda Türkiye’de yetiştirilenler ve bir de ben varım. Şimdi İstanbul’da dil eğitimi gören Bayan Eddy gelecek yaz Talas’a dönecek. Bayan Eddy hastane çalışmalarının yanı sıra köy çalışmaları da yapmayı planlıyor. Bayan İbrahim buranın yerlisi olup İstanbul’daki Amerikan Hastanesi’nden mezun olmuş. (Dr.L.A.Shepard’ın yöneticiliğini yaptığı hastane) Seniba Hanım (hastalar ona böyle hitap eder) dokuz aydır bizimle çalışıyor. Daima neşelidir. Hem çalışmalarımıza hem de çıkabilecek sorumluluklara ortak olur. Bir Ermeni olan Siranooslu ile bir Asurlu olan Ribany üç yıldır bizimle birlikteler. Bu ikisi diplomalı hemşire olmasına rağmen, Dr.Clark ve Bayan Eddy’nin yönetimi altında gerekli teorik ve pratik eğitim almışlardır. İkisi de istekli çalışan, itimada layık işçilerdir. Eğer hastaların yanı başında onların hizmetinde değillerse, mutlaka pansuman malzemesi hazırlıyor veya onları sterilize ediyorlardır. Günde ortalama 10-15 pansuman yaptığımız düşünülürse

*Talas Nute Kliniği, 1960'lı yıllar
(American Board, İstanbul, ABL 2.39.6)*

bu epeyce bir iş. Nazo, Mardin'den yeni geldi. Şimdi benden teorik bilgi alabilecek kadar, İngilizce öğrenmek için mücadele veriyor. Şimdiden işimize çok yarıyor. Hastaların vücut ısısını ölçüyor, ameliyathanede "eter" işlerini yapıyor. İki Ermeni kadına gerekli olan bilgileri verdik. Bu iki Ermeni kadın gece hizmeti veriyorlar. Ne yazık ki hala geceleri çalışacak bir hemşiremiz yok. Dr.Dodd yatmadan önce, sabah erkenden, bazen de geceleri hastaları dolaşır. Şayet doğum yapacak bir hamile veya yoğun bakım gerektiren bir vakıya varsa Dr.Dodd benimle nöbetleşmek için ısrar eder. Bu durum hastaları çok etkiler ve bize dua edip Allah'tan bizim için hayır niyaz ederler.

Bizim hastalarımız temiz yataklar, güzel yemekler ve onlara gösterilen ibtimam için müteşekkir görünüyorlar. İçlerinden bazıları sanki daba önce hiç insanca davranılmamış gibi görünüyorlar ve bunun da kıymetini takdir ediyorlar. Sık sık bana neden Türkiye'ye geldiğimi soruyorlar. İşte o zaman onların dilini gerektiği kadar bilmeyi her zamankinden çok arzu ederim. Genellikle birini tercüman olarak kullanırım. Bazen de kendim onlara basitçe anlatmaya çalışırım. Türkiye'ye asıl onlara yardım etmek için geldiğimi söylerim. Nasıl ki İsa ümmetine geldi. İsa bizim "Good Shepherd"ımız ve bizi sever, bizi korur, bir çobanın sürüsünü koruyup sevdiği gibi. İsa'yı sevip onun izinden giden bizler ihtiyacı olanlara yardım etmeliyiz. Bunları anlatınca bazıları hafif bir nur'a kavuşmuş gibi görünür.

Evet, Türkiye'de daba fazla hemşireye büyük ihtiyaç var. Bu ülkede profesyonel mánada hemşirelik daba başlangıç döneminde. Kırım Savaşı'nda Üsküdar'daki barakalarda gece ve gündüz durmadan yanan Florance Nightingale'in lambasından feyz alan biz hemşirelere düşen görev, bu ülkenin genç kadınlarına hemşirelik bilincini aşılacaktır. Onlar bir hastaya hizmet etmenin, çocukları avutmanın, kendi ülkelerinin sosyal ve ablaki standardını yükseltmenin zevki ile tanışmalı. Öyle ümit ediyorum ki, yakın bir gelecekte Talas Amerikan Hastanesi'nde beş yıllık eğitim veren bir hemşire okulu onlara sunacağız. Bu okulda toplum sağlığı, çocuk bakımı, vızit ve hastane hemşireliği gibi konular işlenecek. Bu işi ancak Amerika'daki arkadaşlarımız ve Amerika'daki kiliselerle ortak çalışarak başarabiliriz."

Bayan Paige

Talas Amerikan Kliniği'ndeki doktorlar açtıkları **ecza dolabı** aracılığıyla da hastalara ilaç temin etmişlerdir. "Ekim 1961 Durumuna göre Türkiye'deki Eczaneler, Ecza Depoları ve Ecza Dolapları" (95) isimli kitabın ilgili bahsinde **Dr. Warren H.Winkler**'in bu klinikte ecza dolabı işlettiğinden bahsedilmektedir. Bu durum, 1972 yılında kliniğin kapatılmasına kadar devam etmiştir.

Şu anda hastane binaları Erciyes Üniversitesi Sosyal Tesisleri olarak kullanılmaktadır.

*Nute Kliniği, 1960'lı yıllar
(American Board, İstanbul, ABL 2.39.5)*